

Рецензия

на дисертация на тема „Особености на функционалния стил в руската и българската делова документация (актове за гражданско състояние)

на Дмитро Гергинов

от доц. д-р Светла Томанова

Кратки биографични данни за докторанта

Дмитро Гергинов е роден на 08.11.1997 г. в Кирнички, Р. Украйна. Средното си образование завършва в Средно общообразователно училище, с. Кирнички, Одеска област, Република Украйна. Получава бакалавърска степен по “Приложна лингвистика” (руски и гръцки език) през 2006 г., а магистърска по "Българска филология" – през 2012 г. в ЮЗУ "Неофит Рилски" – Благоевград. На 11.02.2013 е зачислен за редовен докторант по Професионално направление “Филология”, специалност „Славянски езици” (Руски език). От септември 2010 г. е хоноруван преподавател по Руски език в Стопанския и Филологическия факултет на ЮЗУ. Паралелно работи като зачет преводач от и на руски език, като превежда за Община Благоевград, Районен съд и Окръжен съд Благоевград, Районно управление на МВР – Благоевград и др.

Оценка на научните и практическите резултати и приноси на представения дисертационен труд

Дисертацията се състои от: Увод, четири глави, заключение с изводи, литература по темата и приложения.

В увода се разглежда понятието *стил* в модата и облеклото, в обществения живот и политиката, в изкуството (архитектурата и живописа), в музиката, в педагогиката и дидактиката с нейните стилове на обучение и възпитание (кнотом или пряником), в спорта (плуване, борба и ски бягане). Употребата на еднокоренни думи от типа на *Lifestyle* е фиксирана лексикално като употреба на думи с положителна емоционална оценка. Отделено е внимание на етимологията на думата *стил* и названието на науката за езика – *стилистика*. В увода се обосновава актуалността на темата и са посочени обектът и предметът на изследване. Възхищение буди откровението: *Бюрокрацията се разраства и процъфтява* – всички го мислим, но

малцина се осмеляват така категорично и мотивирано да го заявят. *Колкото по-развито е едно общество, толкова по-развит е административният апарат.*

От невероятно разноликите и многобройни документи в дисертацията се изследват главно три: за раждане, за брак и за смърт. Множество други документи се издават въз основа на тези три – явно те са „най-жизнеопределящи”.

Дисертацията представлява едно многостранно и изчерпателно сравнително разглеждане на актовете за гражданско състояние в Русия и в България. Този труд е от полза за преводачи, администратори, за всички, които се учат да издават и превеждат такива документи или се нуждаят от тях.

Описването, сравняването и анализът тук се правят синхронно – разглеждат се документи, които се издават законно (според последните закони) и в двете държави. Изброени са тези закони и кодекси.

В увода ясно са формулирани целите и задачите на изследването. Една от задачите на труда е свързана с разглеждане на особеностите на официално-деловия стил, дават се дефиниции на *стил* и *стилистика*. Съвсем логично е обоснован изборът именно на тези документи, тъй като те са най-важни в живота на човека и нямат срок на валидност, издават се един път и не се променят във времето. Други задачи на дисертационния труд са:

- разглеждане на законите за издаването им,
- анализ на езика им, който за нас като филолози е най-съществен,
- направа на изводи за езиковите особености и възможности за адекватен превод.

В увода също става дума за темата на изследването, методологията на изследването, източниците, структурата на дисертационния труд, практическото значение на труда.

Първата глава „Стил – функционален стил. Стилистика – функционална стилистика” е с теоретична насоченост. Тази глава е изчерпателна и информативна. Първият параграф дава дефиниция на понятието *стил*. Стилът като лингвистично понятие се разглежда главно като характерна черта на текста и е отнесен в сферата на речта. Може да бъде приветствано, че са разгледани многобройни определения за стил от отправна точка езикознание, литературознание, социолингвистика, текстолингвистика, прагматика, анализ на дискурса и др. В първата глава се разглежда стилистиката като филологическа дисциплина и нейното място сред останалите такива. Тя е свързана с другите филологически науки, но е самостоятелна наука за проблемите на стила и функциите му.

Във втория параграф на I глава авторът на дисертационния труд разгръща таланта си на изследовател и изучава мястото на стилистиката в съвременното езикознание. Това неизбежно го довежда до необходимостта да разгледа структурализма и трите големи школи: Пражката функционална лингвистика, Копенхагенската глосематика и Школата на американските дескриптивисти. На тези школи са посветени отделни параграфи от първата глава.

Пражката школа или функционалният структурализъм е едно от водещите направления на лингвистичния структурализъм в Чехословакия и Австрия между двете световни войни. Водеща роля във формирането на кръжока играят Вилем Матезиус и младите учени Бохумил Гавринек и Бохумил Трънка, и още по-младите Владимир Скаличка, Йозеф Вахек и др. От самото начало активна роля в кръжока играят двама известни учени, които емигрират от следреволюционна Русия: Роман Осипович Якобсон и работещият във Виена Николай Сергеевич Трубецкой. Руските участници в кръжока, които са завършили Московския университет, са възприели редица идеи от Московската школа, които водят началото си от Фортунатов.

Техните възгледи значително се отличават както от традиционните концепции на историческата лингвистика, така и от идеите на другите направления на структурализма като дескриптивизма и глосематиката. Матезиус подчертава ограничеността на подхода на традиционното историческо езикознание: историческото изучаване се счита за единствения научен метод на лингвистична работа. Но изводите от такова изучаване се използват преимуществено за решаване на исторически проблеми. „Това пречи на разбирането на важната роля, която има в езика *функцията*“. Ако по-рано разбирането на термина *функция* се свързва само с математиката, то сега (както пише Скаличка) „в разбирането на пражките лингвисти терминът *функция* се употребява и когато става дума за значение (*функция на думата, на изречението, на фонемата...*)“. За пражците е характерно максимално широко разбиране на обекта на лингвистиката. Като строги привърженици на структурния подход към езика пражците се стремят да го изучават всестранно – те не се отказват нито от семантиката, нито от историята на езика, нито от екстралингвистичните проблеми. Скаличка подчертава трите основни проблема на езикознанието: 1. отношението на езика към извънезиковата дейност, 2. отношението на езика към другите езици и 3. отношението на езика към неговите части, т.е. проблемът за езиковата структура. Той подчертава, че в различни периоди на преден план излизат ту едни, ту други проблеми: античната наука игнорира проблема за езиковите различия, а историческото езикознание от XIX в. обратно –

занимава се изключително с това, глосематиката се интересува от проблема за структурата и игнорира другите два. За пражките лингвисти и трите проблема са важни.

Развитието на структурната лингвистика в САЩ има свои особености. На границата между XIX в. и XX в. се налага антропологията. Антропологичното изучаване на даден народ включва и описанието на езика му. Това описание по понятни причини е само синхронно. Учените се замислят за границите на *думата* и какво е това *дума*. Оказва се, че на една дума от английски език може да има няколко съответствия в местен език и обратно – с една и съща дума те назовават най-различни неща или действия. Обичайните за нас граматични категории (падеж, число, род, време) не са съвсем приложими при описание на езиците на местните индианци. Това разбиране в крайна сметка довежда до формирането на хипотезата за лингвистичната относителност на Уърф. В антропологичната лингвистика специално значение има и личността на информатора – носителя на езика. Европейските лингвисти като правило описват, анализират и сравняват писмено фиксирани езици, които владеят.

Идеите на дескриптивизма получават значително развитие в американската лингвистика в продължение на повече от четвърт век преди войната и в следващите години. Разработват се както общи въпроси, така и описания на езици. Нито едно направление на структурализма не е оставило след себе си толкова фонологични и граматични описания на езиците по света, колкото дескриптивизма. Като цяло в епохата след Блумфийлд в дескриптивизма се отделят две течения:

а/ на умерените дескриптивисти (Хокет, Найда и др.), които се стремят да съвместят идеите на дескриптивизма и етнолингвистиката, и

б/ на по-последователните представители, които довеждат тази концепция до логичен завършек (Трейджър, Зелик Харис и др.). З. Харис (който е роден в Русия през 1909 г.) стеснява проблематиката на лингвистиката. Той не се интересува от бихейвиоризъм и психология, от стимул и реакции. З. Харис пише, че колективният език е само абстракция на лингвиста, който се отвлича от твърде незначителните различия между индивидуалните езици. Харис отбелязва у един и същи носител наличие на няколко езика, наречени *стилове*. Различията на стиловете обикновено носят дистрибутивен характер, тъй като формите на различните стилове не съседстват помежду си.

Господството на дескриптивизма в американската лингвистика (както и несъмненото господство на младограматизма в европейската по същото време)

завършва с рязка критика поради неспособността му да отговори на много теоретични и практически въпроси. През втората половина на 60-те години на XX в. дескриптивизмът в САЩ отстъпва позициите си на генеративизма. В САЩ работите с генеративистична насоченост приемат не само теоретичните идеи, но и особеностите на метаезика на Чомски.

Ако структурализмът е съсредоточен върху решаването на проблема „Как е устроен езикът?“, то генеративизмът поставя в центъра на вниманието проблема „Как функционира езикът?“. Отново се разработват въпроси за връзката на езика и мисленето, реабилитирана е интроспекцията и езиковата интуиция; отново науката за езика става антропоцентрична, усилва се тенденцията за постигане на връзка между лингвистиката и психологията. Чомски разглежда въпроси като: граматическа правилност и словоред, автономност на синтаксиса и неговата независимост от семантиката, език и мислене (и връзката на лингвистиката с психологията), повърхностна структура и дълбока структура. Центърът на вниманието се пренася от фонетиката (фонологията) и морфологията върху синтаксиса и семантиката.

През последните десетилетия в рамките на генеративната лингвистика се разглеждат въпроси, свързани с комуникативния аспект на езика, вниманието се пренася от синтаксиса върху семантиката, развиват се изследвания, свързани с общественото функциониране на езика. Но всичко това съвсем не означава, че генеративният подход решава всички нерешени проблеми.

Гергинов подчертава основните заслуги на структурализма, като ги обобщава в отделен параграф (стр. 38-41).

Следва историографско наблюдение за Стилистиката в руската лингвистична традиция от нейното възникване до края на XX в. Употребата на термините *църковнославянска традиция* и *църковнославянски език* (стр. 42 и 43) явно е повлияна от руската наука. Препоръчвам да се вземе под внимание, че тук вероятно би трябвало да се употребяват научно доказаните и имащи право на съществуване термини *старобългарски език* и *старобългарска култура*. Историографски са разгледани най-старите идеи за разграничаването на делова писменост и жива реч; теорията за трите стила, за началото на съвременния руски литературен език и взаимното проникване на живия разговорен език и книжовно-писмената реч.

Авторът отбелязва, че през XIX век се говори за практическа стилистика и стилистика на художествената реч.

В средата на XX в. в СССР се стига до определяне на понятията *стилистика*, *стил*, *стил на езика* и *стил на речта*.

Стилистиката в българската лингвистична традиция е разгледана в обсъждания труд детайлно и изчерпателно. В тази глава Гергинов прави успешен опит да разгледа определения (понякога различни и противоречиви) за стил, функционален език, функционален стил и функционална стилистика, дефиниции за функция и текст, функции на съобщението в комуникативния акт и др. Похвално е, че в дисертацията са разгледани примерни класификации на функционалните стилове (според Попов) и задължителните функционално-стилистични признаци (според Станева). Авторът прави опит да обясни многообразието от определения с факта, че езикът е сложна и изменяща се система (стр. 67). В същото време отделя нужното внимание на класификацията на функционалните стилове на Одинцов, която е с претенции за научност и пълнота.

Четвъртата част от първа глава е посветена на официално-деловия стил и неговите подстилове:

- законодателен (защо е наречен собствено-законодателен?),
- дипломатически,
- административно-канцеларски.

Като най-важни черти на официално-деловия стил са отбелязани (стр. 77):

- особената чувствителност към социално-историческите фактори. По тази причина стилът е подложен на сериозни изменения под влияние на социално-историческите промени в обществото.

- В същото време се отличава сред другите функционални разновидности на езика със своята стабилност, традиционност, затвореност и стандартизация.

- Специфичните стилови черти на официално-деловата реч са точност, лаконичност, конкретност, обективност и достъпност. Тук са разгледани: стилистични особености, лексикални особености, семантични, морфологични и синтактични особености (предлози, сложни изречения). Като се обобщават езиковите особености на административно-канцеларския подстил, е подчертана неговата номинативност (стр. 84). Първата глава логично завършва с обобщения и изводи.

В следващите глави вниманието е насочено към някои задължителни официални документи в съвременното делово общуване в Руската федерация и в Република България.

Втората глава разглежда „Актове и свидетелства за гражданско състояние в Руската федерация”. Тази глава съдържа пет части с по три параграфа всяка. Всичките три документа (Свидетелство о рождении, Свидетелство о заключении брака и Свидетелство о смерти) са описани и анализирани детайлно, като са разгледани техните външни белези и съдържателни елементи. Тази глава също е увенчана с Обобщение и изводи.

Третата глава носи информация за аналогичните документи в България: Удостоверение за раждане, Удостоверение за сключен граждански брак и Препис-извлечение от акт за смърт.

Четвърта глава съдържа сравнение на разглежданите документи, а също така и други свързани документи:

- документи за самоличност,
- временни документи за самоличност (Временное удостоверение личности гражданина РФ). Що се касае до българския аналогичен документ, в дисертацията пише само, че „много рядко се прибегва до искане за издаване на такъв документ”. Временният паспорт (пасаван) се издава от дипломатически или консулски представителства на РБ на български граждани, които пребивават в чужбина и не притежават валидни документи за пътуване или за самоличност. Временният паспорт е със срок на валидност до 12 месеца и е съобразен с необходимото време за завръщане в Република България.

- документи за смяна на името (фамилното, личното), добавяне на псевдоним към името,
- най-различни други удостоверения, например за идентичност на лице с различни имена, за правно ограничение,
- заявление за припознаване.

В Заключението изводите са логични, стройни, изчерпателни. Набелязани са проблеми, сред които граматични неточности, различия в изписването на датите. Дадени са препоръки за преводачи на такива документи – да се съобразяват максимално с изискванията на администрацията в съответната страна.

Литературата по изследваната тема включва девет страници теоретични източници, речници, нормативни документи, интернет източници.

Изключително ценна практическа стойност имат приложенията, които безспорно могат да станат част от пособие или учебник по делова кореспонденция или по специализиран превод. Приложенията представляват попълнени или непопълнени

формуляри на свидетелства, заявления, искане за издаване на ..., многоезични документи, временно удостоверение личности, заявление за припознаване, свидетелство о перемене имени, за разтрогване на брака и др.

Езикът на работата е стегнат, лаконичен, лишен от излишен патос и емоции, ясен, делови. Среща се паралелна употреба на думи като стилистичен и стилистически.

Заклучение

Въз основа на казаното може да се заключи, че дисертацията е на актуална, жизнена и важна човешка тема, която засяга всички ни, и това я прави дисертателна. Дисертационният труд е написан от позициите на един синкретичен подход към един материал и един проблем, който е колкото лингвистичен, толкова и социален. Затова и трудът е синкретичен – с черти от различни науки: социолингвистика, психолингвистика, лингвистика на текста. Подходът е синкретичен. Върви се от смисъла към текста. Изложението следва линията: от общото към конкретното, а изводите – от конкретните примери към обобщение. Авторът е повече на позициите на потребителя, а не на чиновника, т.е. на този, който ги ползва, а не на този, който ги създава.

Разработката на темата е логична, научна, изчерпателна и разбираема. Изводите са пълни, ясни и важни. Този труд следва да се издаде дори и в съкратен вид, за да служи на студентите в часовете по делова кореспонденция и превод.

Въз основа на изложената рецензия считам, че дисертационният труд отговаря на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България, на Правилника за прилагането му и на Вътрешните правила за развитие на академичния състав на ЮЗУ "Неофит Рилски" за придобиване на образователната и научна степен "доктор" по "Филология". Това ми дава основание да предложа на научното жури да присъди на Дмитро Гергинов образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 2.1 Филология в докторска програма по Славянски езици (руски език).

10.01.2017 г.

Рецензент:

/доц. д-р Светла Томанова/